

ISSN Print: 2394-7500
 ISSN Online: 2394-5869
 Impact Factor: 5.2
 IJAR 2018; 4(4): 241-242
 www.allresearchjournal.com
 Received: 06-02-2018
 Accepted: 07-03-2018

ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

Cont. Lecturer in Punjabi, Govt.
 SPMR, College of Commerce,
 Jammu, India

ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ

ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

Introduction

ਹਥਲਾ ਪਰਚਾ ਨਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਭਾਸ਼ਈ ਨਿਯਮਾ ਰਾਹੀਂ ਰਿਆਸਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਜਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖੇਤਰ 'ਚ ਵਾਪਰੀ ਖੜੋਤ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ, ਹੋ ਰਹੇ ਬਦਲਵਾਂ ਅਤੇ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਖੋਜੀ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਜੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਰਿਆਸਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ/ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਉਜਵਲ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਰਿਆਸਤ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹਿਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤੇਆਂ ਤੋਂ ਸਮਝਣਾ ਅਤਿ ਅਵਸ਼ਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- 1) ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਹ ਨਵੇਕਲਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਹੈ।
- 2) ਭਾਸ਼ਾਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਸੂਬਾ ਹੈ।

* ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਹ ਨਵੇਕਲਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਹੈ। ਐਸੀਆਂ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਇਕ ਇਸ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਮੱਦ ਇਸ ਸੂਬੇ ਉੱਤੇ ਓਨੀ ਦੇਰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਦੀ ਐਸੰਬਲੀ/ਕੌਂਸਲ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਮਰੂਪ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਇਕ ਮਹਤਵ ਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਉਨੱਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੱਦ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 14 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੱਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਸੱਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਨ :- ਲੱਦਾਖੀ, ਬਲਤੀ, ਦਰਦੀ, ਪਹਾੜੀ, ਡੋਗਰੀ, ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਗਿਣਨਯੋਗ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ/ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

* ਭਾਸ਼ਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦਾ ਹਰ ਵਸਨੀਕ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਰਦੂ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਉਹ ਜੁਬਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਫਤਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਤੱਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਕਥਿਤ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੱਤਾ ਜੁਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਹਰ ਵਸਨੀਕ ਨੂੰ ਉਰਦੂ, ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਬੰਠਤਾ ਹੋਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੀ ਹਾਸੇਗੀਣੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ 'ਕਸ਼ਮੀਰੀ' ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਡੋਗਰੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਕੀ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਨ 1982 ਵਿਚ ਰਿਆਸਤ 'ਚ ਤਿੰਨ ਸੂਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਗੀ ਨਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਅਧੀਨ ਇਸ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ/ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਘਟਣ ਲਗ ਪਈ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚੋਂ ਮਨਫੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਤਨ ਵਲ ਸਫਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੜੋਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਪਸ਼ਟ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰੁਖੀ ਭਰੇ ਵਤੀਰੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਖੜੋਤ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਪੈਦਾ

Correspondence

ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

Cont. Lecturer in Punjabi, Govt.
 SPMR, College of Commerce,
 Jammu, India

ਕਰ ਦਿਤੀ।

ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ਨੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮਨੀ ਅਸ਼ਾਵਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਇਕੱਠਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਣਦੇ ਹੱਕ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਹੀ ਉਸਾਰੂ ਅਤੇ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਵਲ ਵਾਅਦੇ ਹੀ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਨੂੰ ਟੋਹਦੇ ਹੋਏ ਕਸ਼ਮੀਰੀ, ਡੋਗਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਤੱਕ ਕੰਮਪਲਸਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਮਲ ਵਿਚ ਵੀ ਆਵੇਗਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਕਰੇਗਾ? ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਆਸ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਰਨੀ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਾ ਕਰਕੇ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਰਿਹ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਉਪਰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲਗਭਗ 25 ਸੀਟਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਲੰਬੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੱਕ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਤਿ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਗੇ ਲਈ ਵੀ ਅਸ਼ਾਵਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਹਿਤਰੀ ਅਤੇ ਉਨਤੀ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਰਹੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਪਿੱਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਖੜੋਤ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਯੂ.ਜੀ.ਸੀ. ਦੀ ਨਵੀਂ ਗਾਇਡ ਲਾਇਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਵਿਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਦਫਤਰੀ ਨਿਦਰਸ਼ਨ ਲਓਨਗੁਓਗਟ (ਐਲ) ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਕੰਮਪਲਸਰੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜੰਮੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਕਲਸਟਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਚਿੱਠੇ ਚਰਚਣਦਿ ਸੇਸਟੇਮ, ਚੋਮਮੁਨਚਿਓਟੋਨਿ ਸਕਲਿਲ ਅਤੇ ਸਕਲਿਲ ਓਨਹਓਨਚਦਮਣਟ ਦੇ ਕੋਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਾਂਇਸ, ਕਾਮਰਸ ਅਤੇ ਆਰਟਸ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਭਾਰੀ ਬਦਲਾਵ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਉਪਲਬਧੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੀ ਮੇਰੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 'ਕਾਮਰਸ ਕਾਲਜ ਜੰਮੂ' ਵਿਚ ਹੋਈ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਲਗਭਗ '50' ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਾਮਰਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਆਸ ਹੈ। ਸੋ ਵਿਦਿਆਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਆਏ ਇਸ ਬਦਲਾਵ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਨਾਲੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਜੰਮੂ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਤਿੰਨ ਮਾਸਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੈਰਟੀਫਿਕੇਟ ਕੋਰਸ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਐਮ.ਏ. ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਬਦਲਾਵ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਐਮ.ਏ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਛੋਮਮੁਨਚਿਓਟੋਨਿ ਸਕਲਿਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਕਲਿਲ ਓਨਹਓਨਚਦਮਣਟ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ ਹੈ।

ਰਿਆਸਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਾਝ-ਸਵਾਰ ਵਿਚ 'ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਐਕਡਮੀ ਆਫ ਆਰਟ ਕਲਚਰ ਐਂਡ ਲੈਗਵੇਜ਼ਿਜ਼' ਦੀ ਵੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਕਲਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੱਧਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਐਕਡਮੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰਿਆਸਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਹੀਤ ਐਕਡਮੀ

ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਲਈ ਮਾਇਕ ਸਾਹਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁਰਸਕਾਰਾ ਰਾਹੀਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਐਕਡਮੀ ਵਲੋਂ ਕਠਿਨਾਂ ਜਾਂਦਾ "ਸ਼ੀਰਜਾ" ਅਤੇ 'ਸਾਡਾ ਸਾਹਿਤ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ 'ਸ਼ੀਰਜਾ' ਰਾਹੀਂ ਐਕਡਮੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਚ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫਸਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਸ਼ੀਰਜਾ' ਦੀ ਪੂਰੀ ਟੀਮ ਵਧਾਈ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਐਕਡਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਕਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਫਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹਿਆਂ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਚੇਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੱਥਿਤੀ ਇਕ ਲੰਬੇ ਅੰਤਰਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਬਹਿਤਰ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਦੂਜਾ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਯੁਵਾ ਵਰਗ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਉਣਾ ਵੀ ਅਤਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਟੋਹ ਮਿਲ ਸਕੇ ਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਟੈਕਨਾਲਜੀ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਨਵੇਂ ਆਯਾਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗਲ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਚੇ ਨੂੰ "ਠਾਨਿਕਲਣ ਠਾਨਿਕਲਣ ਲਟਿਟਲਟ ਸਟਰਿਰ" ਜਾਂ 'ਆਲੂ' ਮੀਆ ਆਲੂ ਮੀਆਂ ਕਹਾ ਗਏ ਥੇ".....ਵਰਗੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬੜੇ ਹੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਦੇ ਹੋਏ ਬੜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਿਨਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਉਕਤ ਮੰਤਵ ਲਈ ਬਚੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਹਮਿਆਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕਤਹੀ ਮੰਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਕਤ ਮੰਤਵ ਲਈ ਬਲੀ ਦਾ ਬਕਰਾ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ! ਸੋ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟਦੇ ਹੋਏ ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਲਈ ਆਸ਼ਾਵਦੀ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਖੜੋਤ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ ਰਹੀ ਪਰ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਬਦਲਾਵ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉੱਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਆਸ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ :-

1. ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ :- ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ